

GENUA - IL CIMITERO DI STAGLIENO

BEELDHOUWERKEN 1851-1900, DEEL 1

IL CIMITERO MONUMENTALE DI STAGLIENO

Il Cimitero Monumentale di Staglieno is een monumentale begraafplaats op een heuvel in de wijk Staglieno van Genua, Italië, bekend door zijn hoogteverschillen en beroemd om zijn beeldhouwkunst. In brede nissen zijn zo'n 750 monumenten te zien en daartussen zijn nog 750 kleinere graftekens te vinden. Op de midden-

terreinen zijn nog eens duizenden beeldhouwwerken te bewonderen. Met een oppervlakte van meer dan een vierkante kilometer is het een van de grootste begraafplaatsen van Europa. Er werd voor deze locatie gekozen omdat hij dichtbij het centrum lag en dunbevolkt was. Hij werd geopend op 2 januari 1851 en op die dag waren er meteen al vier begrafenis. In de jaren erna is Staglieno enkele keren uitgebreid.

1848 was nog maar pas geleden. Het was het jaar van revoluties als gevolg van de slechte economische toestand. Veel mensen waren werkloos en in de stad leefden de arbeiders in grote armoede. Burgers die van de economische ontwikkelingen hadden geprofiteerd, behoorden tot de welgestelde burgers en Genua had een grote aantrekkingskracht op juist die mensen. Zij wilden na hun dood, of soms al daarvoor, grote monumenten op hun graf hebben om hun werk en liefdadigheid in herinnering te houden. Door de jaren heen zie je de kunststijl zich ontwikkelen, van Neoclassicisme via Romantiek naar Realisme. Er werkten een groot aantal kunstenaars op Staglieno.

In kunstboeken worden er vaak jaartallen geplakt op de perioden waarin een bepaalde kunststijl zichtbaar was. De stijlen in Nederland hebben uiteraard andere jaartallen dan in Italië, maar het valt ook op dat een oude stijl bij grafmonumenten altijd langere tijd wordt voortgezet. Dat is ook wel te begrijpen. Als je overleed op latere leeftijd had je gekozen voor een stijl waarmee je bekend was en die je apprecieerde. Tenzij je een nieuwlichter was natuurlijk, dan koos je juist voor iets moderns.

hoogteverschillen

NEOCLASSICISME

Bij de opening van Staglieno was neoclassicisme de overheersende stijl. Na de uitbundige Barok en Rococo wilde men weer verfijning en stapte men terug naar de Grieks-Romeinse tijd. Er werden gipsafgietsels gemaakt van oude beelden en die werden vaak zonder fantasie nagemaakt. Men streefde naar de ideale schoonheid. Meestal werden beelden uitgevoerd in wit marmer, maar soms werd deze kille steensoort vervangen door gekleurde materialen zoals onyx. Het verstand overheerste het gevoel. De anatomie en de proporties waren feilloos. Een grootheid in deze stijl,

maar ook van latere stijlen, was Antonio Canova (1757-1822), maar er staat van hem geen werk op Staglieno. Er is wel een cenotaaf van hem dichterbij, in de Nieuwe kerk van Delft. Zelden werd er technisch beter gewerkt dan in deze periode, maar vaak verstarde het beeld onbedoeld tot een prachtig gepolijst marmeren oppervlak zonder enige expressie. In later tijd kwamen er andere prachtige stijlen. Uit de vele monumenten heb ik een keus gemaakt en bij elk graf heb ik de locatie op de begraafplaats vermeld plus het jaar van oprichting.

Giuseppe Gaggini (1791-1867) mocht van de Ligurische regering in Rome studeren waar hij werd beïnvloed door de grote Canova maar zijn eigen werken zouden steeds neoclassicistisch blijven. Hij kwam terug naar Genua en klom op tot hoogleraar beeldhouwkunst aan de Ligustica Academie voor Schone Kunsten in deze stad. Nogal wat beeldhouwers die je tegenkomt in dit verhaal ontvingen hier hun opleiding. De school werd opgericht in 1751 en ligt aan het centrale Piazza de Ferrari bij een prachtige fontein.

Gaggini maakte o.a. het bas-reliëf op het monument voor Christophorus Columbus en ligt op Staglieno begraven.

Van zijn hand is het monument voor de familie Balduino op Staglieno.

Giovanni Battista Cervasco (1817-1891) volgde ook een opleiding aan de Ligustica Academie, waar hij een leerling was van Guiseppe Gaggini. Hij was een van de beste leerlingen en werd later leraar op dezelfde school. Hij kreeg veel opdrachten voor beeldhouwwerken in de tuinen van de rijken en was medeverantwoordelijk voor het monument voor Christophorus Columbus in zijn woonplaats. Hij maakte talloze grafmonumenten op Staglieno, waarvan ik er een aantal zal laten zien, maar buiten Ligurië is er maar weinig van zijn hand te vinden. Samen met Santo Varni en Carlo Rubatto behoort hij tot de eerste kunstenaars van de begraafplaats. In 1847 deed hij een oproep aan alle Italiaanse kunstenaars om zich aan te sluiten bij de beweging voor de bevrijding en vereniging van Italië, de Risorgimento, en dertig jaar lang zat hij in de gemeenteraad. Hij stierf in Genua en werd op Staglieno begraven.

(fotobron: Terre aarde)

(D7-1853) **Sebastiano Balduino** was bankier en politicus. Hij werd zelfs senator van het koninkrijk Sardinië. Het monument laat het maatschappelijk belang van Balduino zien. Hij staat in volle glorie op zijn monument in een toga en staat op een voetstuk dat versierd is met klassieke symbolen.

(fotobron: CC-BY Sabas88)

(A12-1851) In 1851 werd de westelijke kant van de begraafplaats voltooid. De eerste monumenten konden toen worden geplaatst, waaronder het strikt neoclassicistische monument van Cervasco voor **Luigi Polleri**. Het is totaal anders dan het vorige grafteken voor Sebastiano Balduino.

ROMANTIEK

Een kunstenaar beperkte zich niet tot één stijl-richting. Hij maakte een ontwikkeling door en was bovendien gebonden aan de wensen van de opdrachtgever. Om onoverzichtelijkheid te ver-

mijden laat ik bij een kunstenaar steeds monumenten in één stijl zien. Maar hier dan toch een voorbeeld van iemand met gedenktekens in twee stijlen.

Cervasco probeerde in de volgende vier graftekens zijn persoonlijke gevoelens toe te voegen aan het onpersoonlijke classicisme. De verbeelding kwam centraal te staan en vanaf toen werden zijn grafmonumenten opgesierd met symbolische en/of mythologische figuren en, anders dan bij Balduino, een groot beeld van de overledene ontbreekt. De meer gematigde beeldhouwer zocht zijn inspiratie bij de renaissance, de meer heftige bij de barok. Maar de architectuur van het monument bleef de hele negentiende eeuw sterk leunen op het neoclassicisme, vaak met pilasters aan weerszijden.

(D14-1861) Tien jaar nadat Cevasco het monument voor Polleri maakte, werd het monument opgericht ter nagedachtenis aan **Pietro Gambaro**. Gambaro was bouwer en bezitter van onroerend goed en stond bij zijn tijdgenoten bekend als een oprecht en eerlijk mens.

Op dit monument staat het symbool van de Hoop op de Wederopstanding, een vrouw met een anker. Maar afgebeeld is hierboven het bas-reliëf onder het beeld, want hier is de overledene toch nog aanwezig. De doodsengel komt Gambaro halen en de kunstenaar heeft het verdriet van vrouw en kinderen uitgebeeld in gebaren en gezichtsuitdrukkingen. Een eerste begin van Realisme wordt nu al zichtbaar in de uitbeelding van dit gezin. Let ook op de winkelhaak rechts van Gambaro, een symbool van zijn beroep.

(A10-1876) Dit monument is opgedragen aan twee **zussen Tollot**. Op de granieten sokkel staat het symbool van de Liefde tussen twee kandelars. Op de sokkel worden de grote weldoeners geprezen. Giuseppina blijkt de belangrijkste. Zij bouwde een kleuterschool voor behoeftige kinderen. De school bestaat nog steeds en draagt inmiddels haar naam. Giuseppina is bovenin het monument in een ovaal tussen twee engeltjes afgebeeld.

(E22-1864) Op dit graf van **Giovanni Chiarella** staat onder een biddende engel (Romantiek) weer een prachtig bas-reliëf. De overledene wordt van zijn familie gescheiden en meegevoerd naar het hiernamaals. Een realistisch bas-reliëf is typerend voor het neoclassicisme in de eerste jaren van Staglieno. In later jaren wordt deze voorstelling sterk uitvergroot en zijn we in het Realisme terecht gekomen.

(A38-1875) De rouwende weduwe van **Pietro Badaracco** is levensgroot afgebeeld. Zij heeft een lauwerkrans in haar hand en op de deuren zie je zandlopers, symbool van het verstrijken van de tijd. Bedroefde familie voor de deur van het graf (of het dodenrijk) zien we op meer grafmonumenten. Deze weduwe draagt modieuze kleding, waarbij de beeldhouwer zijn technische vaardigheden laat zien. In deze tijd ontstaan monumenten waarbij de overledene in een medaillon boven de voorstelling is afgebeeld, te midden van symbolen die met zijn beroep te maken hebben, waaronder een kompas, een wereldbol en een anker. Het is dus duidelijk dat Badaracco zijn fortuin te danken had aan zijn vaardigheden als kapitein op alle wereldzeeën. De treurende weduwe is realistisch afgebeeld, maar we zijn ook al weer verder in de tijd.

Carlo Rubatto (1810-1891) werd ook opgeleid aan de Ligustica Academie. Later zet hij zijn studie voort in Florence, maar in 1842 komt hij terug naar Genua. Hij maakt voornamelijk romantische werken, meestal met een neoclassicistische architectuur.

(A6-1852) **David Sibilla** was rechtsgeleerde. Zijn weduwe gaf opdracht een monument te maken dat de herinnering vast moest houden aan de belangrijke sociale rol die haar man vervulde en die tegelijk de diepe band tussen hen beiden moest laten zien. Rubatto ontwierp een hoge sokkel met het standbeeld van een huilende vrouw, die knielt om een lindenkrans neer te leggen, symbool van de echtelijke liefde. Op de basis staan symbolen die met het beroep te maken hebben, o.a. een zwaard en een boek. Aan beide zijden van het monument zitten twee huilende jongemannen. Het monument is, zoals gezegd, een mengeling van klassieke architectuur met Romantische kenmerken.

(A5-1861) **Gian Carlo di Negro** was in de negentiende eeuw een beroemd persoon die in zijn woning andere beroemdheden ontmoette. Manzoni, Rossini, Paganini, Stendhal, Lord Byron, Dickens en de Balsac waren bij hem te gast. Hij was mecenas voor kunstenaars, reisde over de hele wereld en was voorvechter voor de eenwording van Italië. Hij is levensgroot op zijn monument afgebeeld, boven zijn wapenschild. Het is dus geen Romantiek en dit verhaal hoort eigenlijk in het vorige hoofdstuk. Het bas-reliëf laat het Bijbelverhaal zien van Abraham die 3 engelen ontvangt, een symbool voor de gastvrijheid, die Di Negro zo eigen was.

Ook **Frederico Fabiani** (1835-1914) volgde de Ligustica Academie voordat hij beroemd werd met zijn beeldhouwwerk. Vaak zie je bij hem een vrouw, symbool voor de ziel, die door een engel naar de hemel wordt geleid. Dit thema zie je in verschillende versies in heel Europa verschijnen en op de begraafplaats Poblenou in Barcelona zag ik eenzelfde romantisch monument van zijn hand. Fabiani heeft zelfs een tijd in Zuid-Amerika gewoond om Italiaanse cliënten aldaar van dienst te kunnen zijn.

Barcelona - Poblenou

(A45-1876) **Rocco Piaggio** onderhield een scheepvaartlijn naar Zuid-Amerika. De engel heeft de bazuin van het laatste oordeel in haar hand en het portret van Rocco staat op de sarcofaag. Op Staglieno zijn er 3 Piaggio-graven naast elkaar: A45 Rocco, A46 Erasmo en A47 Giovanni. Het monument voor de laatste zullen we in deel 2 zien.

(A35-1884) **Luigi Parpaglion** was een rijke handelaar uit Lombardije. Toen zijn dochter stierf kreeg Fabiani de uitdrukkelijke opdracht om een monument te maken volgens bovenstaand idee. Ze had vast het monument van Rocco Piaggio gezien

Santo Varni (1807-1885) verhuisde van Genua naar Florence, omdat hij daar een betere kunstopleiding kon volgen. Later kwam hij terug naar Genua, waar hij de favoriete kunstenaar van de Genuese aristocratie werd. Op Staglieno is hij vertegenwoordigd met meer dan veertig werken en hij ligt er zelf ook begraven. Hij is de Genuese grondlegger van het Realisme en kon kunst uit het verleden op een moderne manier presenteren. Ik laat enkele van zijn 'ouderwetse' Romantische monumenten zien.

(D8-1864) De drie broers **Spinola** gaven Varni opdracht om dit monument te maken voor hun moeder Maria **Bracelli**. Het staat in de bovenste arcades, de duurste plekken op de begraafplaats. Het monument wordt omringd door 3 symbolische figuren: Boven zit het geloof met het kruis, links staat de eeuwige slaap met haar papaverkrans en rechts de hoop met het anker. Op het centrale reliëf wordt de overleden dame realistisch betreurd door haar familieleden.

(A9-1879) Ook op het graf van **De Asarta** zijn de symbolische figuren nog aanwezig. De linker dame heeft een slang en een spiegel. Zij staat symbool voor de voorzichtigheid. De rechter vrouw met de olijftak en de grote cirkel is het zinnebeeld van de eeuwigdurende vrede. Bovenop het monument zit een engel met een bazuin, waarop hij zal blazen op de Jongste Dag. Centraal zie je het profiel van de overledene in een cirkel afgebeeld. Realisme is niet aanwezig.

REALISME

Kunstenaars en hun opdrachtgevers wilden meer emotie in het werk. Het echte leven met de rouw om de overledene moest een plekje krijgen. In deze stijl namen familieleden de plaats in van

mythologische figuren. Zij werden niet meer afgebeeld in de romantische setting van een droom of een ideaal, maar in zeer realistisch ver-driet.

Een belangrijk vertegenwoordiger van deze stijl was **Giuseppe Benetti** (1825-1914), een leerling van Santo Varni. Hij werd geboren in Genua en volgde hier een kunstopleiding. Dankzij een beurs kon hij, net als Varni, in Florence studeren, en nadat hij zijn studie had voltooid ging hij terug naar zijn geboorteplaats. Zijn beeldhouwwerk was aanvankelijk typisch classicistisch, maar vanaf het einde van de jaren zestig begon hij meer gevoel in zijn werk toe te passen. Benetti was erg geliefd bij de rijke Genuese families die hem opdrachten gaven voor een grafmonument op Staglieno. Ik zal enkele van zijn monumenten laten zien.

(D4-1867) Het graf van **Pignone** is misschien wel het eerste voorbeeld van het realisme dat in de jaren hierna zo gebruikelijk zou worden. Benetti was zijn tijd vooruit en laat de rauwe werkelijkheid zien. Een jonge vrouw ligt op haar sterfbed en haar gezicht is niet met een sluier bedekt. De bedsprei glijdt op de grond. Dit zijn symbolen die aangeven dat de vrouw een lange lijdensweg heeft gehad. Vanaf het monument kijkt haar man naar haar. Guiseppe Pignone was een rijke zakenman die een scheepvaartmaatschappij stichtte, de Lloyd Italico. Het hogere deel van het monument is nog helemaal classicistisch met een timpaan, geflankeerd door twee engelen, links de allegorie het Gebed en rechts de Wederopstanding met een bazuin.

(A47-1873) Giovanni Battista **Piaggio**, die hier begraven ligt, was een rijke scheepseigenaar. Natuurlijk kon hij niet sterven zonder herinneringen aan zijn sociale rol achter te laten. De symbolen hebben met zijn beroep te maken. Links en rechts van zijn buste boven in het monument zie je een anker, touwen en een wereldbol, maar ook een zandloper, die verwijst naar de eindigheid van het leven. Centraal staat zijn weduwe die met een gebedenboek in haar hand uit de kapel komt. Het leed is voelbaar.

(D5-1875) Twee jaar later wordt er weer een weduwwoman afgebeeld op de tombe van **Gatti**. Ze heeft moderne kleren aan maar zit op blote voeten. Op haar gezicht zie je de pijn, die door de tweede biddende vrouw nog eens wordt benadrukt. Ze staat voor de deur, die de overgang van het aardse naar het eeuwige leven symboliseert. De symboliek met de lauwerkransen, gevleugelde zandlopers en een huilend kind completeren de voorstelling. Boven beide vrouwen staat in reliëf het Bijbelverhaal van de weduwe van Nain afgebeeld.

Wenen - Augustijnenkerk (fotobron: Terre aarde)

(D24-1878) In de Augustijnenkerk van Wenen staat het monument voor Maria Christina van Habsburg. Het is beeldhouwd door de beroemde Antonio Canova (1757-1822). Het lijkt duidelijk dat Benetti dit monument als inspiratie gebruikte voor het graf van **Rossi**. Hier zijn twee vrouwen op weg naar de bronzen deur in de piramide, de overledene en een symbolische dame. Mevrouw Rossi is nogmaals afgebeeld in een ovaal portret boven de ingang. Rechts zit een engel die de rouw nog eens extra benadrukt.

Een minder bekende beeldhouwer was **Giovanni Battista Villa** (1832-1899). Van hem laat ik twee monumenten zien met een prachtig realistisch uiterlijk, want het zou jammer zijn deze over te slaan.

(D2-1879) Het monument voor **Raffaele Pienovi** werd gemaakt in opdracht van zijn weduwe. Volgens het opschrift was hij een 'veelgeprezen en deugdzaam' zakenman. De weduwe leunt over het sterfbed van haar echtgenoot en licht het laken op om nog één keer naar hem te kijken. Een dramatisch gebeuren. Villa heeft de plooien in kleding en beddengoed prachtig weergegeven. Er is maar weinig symboliek toegevoegd en ook het classicisme is grotendeels losgelaten.

(D15-1896) De tombe van **Rivara** is al op het randje van de 20ste eeuw. Een journalist schreef destijds dat rondom de overledene zijn broer, schoonzus en neefje hem wakker proberen te schudden. Let op de details van de kleding en de gezichtsuitdrukkingen. Een recensent vertelde dat die details grenzen aan obsessie. Toch is dit niet, zoals bij het vorige monument, alleen maar een scène in de woonkamer, want boven alles staat de Maagd in haar rol van trooster. Naast de aardse is er dus een hemelse dimensie toegevoegd.

In de volgende aflevering meer realistisch beeldhouwwerk. Ook de symboliek komt weer terug.

Bronnen:

- http://www.visitgenoa.it/sites/default/files/Monumental%20Cemetery%20of%20Staglieno_0.pdf
= Monumental Cemetery of Staglieno Sculptural Art in Genoa between 1850 and 1950
- <https://ar-tour.com/guides/staglieno-cemetery-genova-italy.aspx> = ARTOUR – Learn by Moving – Staglieno
- Veel internet-bronnen, vaak gevonden via it.wikipedia.org
- http://www.staglieno.comune.genova.it/sites/default/files/Pianta_Staglieno%2015_3_2018_0.pdf
= plattegrond begraafplaats met graflocaties

Meer zien:

- 34 minuten met uitleg in het Engels: https://youtu.be/L7J4p_j6b5Q
- 18 minuten met muziek: <https://youtu.be/XGcYqMa5UE4>